

Ks. CZESŁAW KRAKOWIAK¹

KUL LUBLIN

ŚWIATOWY DZIEŃ CHOREGO W KOŚCIELE POWSZECHNYM W CZASIE PONTYFIKATU JANA PAWŁA II

Treść: Wstęp; 1. Ustanowienie i cele Światowego Dnia Chorego; 2. Sanktuaria maryjne miejscem centralnych obchodów Światowego Dnia Chorego 3. Najważniejsze tematy w orędziach Jan Pawła II na Światowy Dzień Chorego; Zakończenie; Streszczenie; Summary: *World Day of the Sick in the Universal Church during the pontificate of John Paul II*; Bibliografia.

Słowa kluczowe: Jan Paweł II, Lourdes, Częstochowa, Jamasukro, Guadalupe, Fatima, Loreto, Harissa, Rzym, Sydney, Vailankanni, Waszyngton, Jaunde, Światowe Dni Chorego, sanktuaria maryjne, Jubileusz Roku 2000, orędzia.

Keywords: John Paul II, Lourdes, Czestochowa, Jamasukro, Guadalupe, Fatima, Loreto, Harissa, Rome, Sydney, Vailankanni, Washington, Yaoundé, World Day of the Sick, Marian shrines, Jubilee of the Year 2000, messages.

Wstęp

W czasie swego pontyfikatu Jan Paweł II (1978-2005) wiele uwagi poświęcił chorym. Czynił to zwłaszcza podczas swoich podróży apostolskich do Kościołów

---

¹ CZESŁAW KRAKOWIAK (ur. 1944), prof. dr hab., prezbiter archidiecezji lubelskiej, emerytowany profesor KUL, autor wielu haseł w *Encyklopedii Katolickiej* KUL, artykułów w czasopismach teologicznych, monografii o sakramentach świętych i roku kościelnym. Członek czynny Towarzystwa Naukowego KUL i członek rzeczywisty Lubelskiego Towarzystwa Naukowego Wydziału Teologii. ORCID: 0000-0001-6697-2062.

na wszystkich kontynentach. W homiliach i przemówieniach podczas spotkań z chorymi poruszał problemy związane z ich stanem zdrowia oraz fizycznymi i duchowymi cierpieniami. Wskazywał na zbawczą wartość choroby i cierpienia przyjmowanych z wiarą i w łączności z Chrystusem. Nauczał o wartości życia i godności ludzi chorych, ich szczególnym miejscu w rodzinie, Kościele i w społeczeństwie. Wskazywał na jego zbawczą wartość, zachęcał do łączenia go z cierpiącym Chrystusem i ofiarowania za apostolską misję Kościoła². W Liście apostolskim *Salvifici doloris* o chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia (11 II 1984) całościowo problem ludzkiego cierpienia. Kilka lat później ustanowił w Kościele Światowy Dzień Chorego, aby kierować uwagę nie tylko wiernych, ale także państw i społeczeństw na niesienie wszechstronnej pomocy ludziom chorym i cierpiącym.

1. Ustanowienie i cele Światowego Dnia Chorego

Jan Paweł II ustanowił Światowy Dzień Chorego listem z 13 maja 1992 roku³. Jednocześnie postanowił, że będzie on „obchodzony każdego roku 11 lutego w liturgiczne wspomnienie Najświętszej Maryi Panny z Lourdes”⁴. Wybór tej daty uzasadniał tym, że wtedy wraz z Maryją stojącą pod Krzyżem, „zatrzymujemy się przy wszystkich krzyżach współczesnego człowieka”. Ponadto sanktuarium maryjne w Lourdes, jako znane w całym świecie, jest bardzo drogie ludowi chrześcijańskiemu, jest także „symbolem nadziei i łaski, znakiem przyjęcia i ofiarowania zbawczego cierpienia”⁵.

² Szerzej na temat chrześcijańskiego wymiaru cierpienia i choroby: D. ADAMCZYK, *Sens ludzkiego cierpienia: uczestnictwo z nadzieją – w świetle dokumentu Jana Pawła II „Salvifici Doloris”*, „Colloquia Theologica Ottoniana” (2018), nr 2, s. 7-22; W.S. CHOMIK, *Teologiczna nobilitacja cierpienia w „Salvifici Dolori” Jana Pawła II. Quaestiones Selectae* (1995), nr 2, s. 10-21; Z. RYN, *Cierpienie ma tysiąc twarzy. Jan Paweł II i chorzy*, Kraków 1988; J. DECYK, *Chrześcijański wymiar choroby i cierpienia*, w: W. PIWOWARSKI, W. ZDANIEWICZ (red.), *Rytuał religijny w rodzinie*, Warszawa-Poznań 1988, s. 70-78; J. GALAROWICZ, *Zrozumieć człowieka cierpiącego*, Kraków 2014; G. GRESHAKE, *Dlaczego Bóg pozwala nam cierpieć?*, tłum. M. Szczepaniak, Kielce 2008; W. Hanc, *Cierpienie – wielki temat ludzki i chrześcijański*, „Ateneum Kapłańskie” 137 (2001), s. 203-205; S. Jankowski, *Zbawczy charakter cierpienia w świetle tekstów biblijnych*, „Ateneum Kapłańskie” 137 (2001), s. 206-226; Cz. KRAKOWIAK, *Sens cierpienia i śmierci w świetle liturgii sakramentu namaszczenia chorych i Wiatyku*, w: A.J. NOWAK (red.), *Cierpienie i śmierć (Homo meditans XIII)*, Lublin 1992, s. 85-97; A. KULCZYCKI, *Psychologiczne problemy człowieka chorego*, Wrocław 1971; K. OSIŃSKA, *Twórcza obecność chorych*, Warszawa 1980.

³ JAN PAWEŁ II, *List ustanawiający obchody Światowego Dnia Chorego* (13 V 1992), w: TENŻE, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (dalej: DZ IV), Kraków 2007, s. 259-260. Dnia 13 maja 1992 roku przypadała 75. rocznica objawień fatimskich.

⁴ *Tamże*, s. 259.

⁵ *Tamże*, s. 259-260.

Data ogłoszenia tego listu była związana także z 11. rocznicą zamachu na papieża w Rzymie (11 V 1981). Nie bez znaczenia było również osobiste doświadczenie Jan Pawła II, coraz bardziej chorego i cierpiącego. Pragnął on łączyć się z cierpiącymi całego świata, ucząc jednocześnie przyjmowania i znoszenia choroby w duchu wiary i nadziei chrześcijańskiej. W orędziu na Światowy Dzień Chorego w 2001 roku wyznał, że w ostatnich latach wiele razy doświadczył choroby i dzięki temu coraz wyraźniej dostrzegał jej znaczenie dla posługi i dla życia całego Kościoła. Solidaryzując się ze wszystkimi cierpiącymi, wzywał ich do „kontemplacji tajemnicy Chrystusa ukrzyżowanego i zmartwychwstałego” i przez to dostrzegania w swoich bolesnych doświadczeniach „pełen miłości zamysł Boży”⁶.

W liście ustanawiającym Światowy Dzień Chorego Jan Paweł II jako jego główny cel wskazał uwrażliwienie Ludu Bożego, katolickich i świeckich instytucji działających na rzecz chorych, aby zapewniały im lepszą opiekę, na płaszczyźnie ludzkiej, a przede wszystkim na płaszczyźnie nadprzyrodzonej. Chodzi także o włączenie w duszpasterstwo służby zdrowia Kościoła diecezjalnego, wspólnot chrześcijańskich i rodzin zakonnych oraz wolontariuszy. Światowy Dzień Chorego będzie także przypominał o znaczeniu duchowej i moralnej formacji pracowników służby zdrowia oraz powinien przyczynić się do lepszego zrozumienia posługi religijnej chorym przez kapłanów diecezjalnych i zakonnych. Ważne zadania w opiece nad chorymi i cierpiącymi mają także wszyscy, którzy „żyją i pracują obok cierpiących”⁷. Rozwój Światowego Dnia Chorego papież polecał „macierzyńskiemu pośrednictwu Maryi *Salus infirmorum* oraz wstawiennictwu świętych: Jana Bożego († 1550) i Kamila de Lelis († 1614), patronów troski o chorych i pracowników służby zdrowia”⁸.

Światowy Dzień Chorego ma być dla wszystkich wierzących owocnym czasem modlitwy, współuczestnictwa, ofiary i cierpienia dla dobra Kościoła. Ma także pobudzać do działania wszystkich ludzi dobrej woli, być wezwaniem do niesienia fizycznej i duchowej ulgi chorym, nie tylko wierzącym, ale „całej ludzkości naznaczonej ograniczeniami swojej śmiertelnej natury”⁹. Nie chodzi jedynie o zewnętrzną manifestację ani o koncentrację na doraźnych inicjatywach, ale o poruszanie sumień i uświadomienie jak „ważny wkład wnosi ludzka i chrześcijanka służba cierpiącym”. Kościół przez obchody Światowego Dnia Chorego jest promotorem nowych działań

---

⁶ JAN PAWEŁ II, *Aby mieli życie i mieli je w obfitości*. Orędzie na X Światowy Dzień Chorego 2002 (6 VIII 2001), DZ IV, s. 299.

⁷ JAN PAWEŁ II, *List ustanawiający obchody Światowego Dnia Chorego*, s. 259.

⁸ *Tamże*, s. 260.

⁹ JAN PAWEŁ II, *Miłość do cierpiących miarą poziomu cywilizacji*. Orędzie na I Światowy Dzień Chorego 1993 (21 X 1992), DZ IV, s. 261.

na rzecz usuwania niesprawiedliwości w opiece nad chorymi, gdyż miłość do cierpiących „jest znakiem i miarą poziomu cywilizacji i rozwoju narodu”¹⁰. Jednym z ważnych celów tego dnia jest budzenie wrażliwości na poważne i pilne problemy opieki zdrowotnej i zdrowia pogłębienie postawy wrażliwości, refleksji i czynnego działania w obliczu wielkiego „misterium cierpienia i choroby”¹¹. Przez Światowe Dni Chorego Kościół staje się promotorem nowych inicjatyw podejmowanych na rzecz usunięcia istniejącej niesprawiedliwości przez przeznaczenie większych środków duchowych i materialnych na zaspokojenie potrzeb ludzi chorych¹². Dla pracowników służby zdrowia jest nową zachętą do wytrwania w tej trudnej służbie i „do zachowania wrażliwości na głębokie wartości osoby i szacunku dla ludzkiej godności oraz do ofiarnej obrony życia od poczęcia aż do naturalnego końca”¹³. Światowy Dzień Chorego ma na celu również uwrażliwienie opinii publicznej na los ludzi chorych i cierpiących, bycia blisko nich i pomoc w ofiarowywaniu swoich cierpień dla dobra Kościoła.

2. Sanktuaria maryjne miejscem centralnych obchodów Światowego Dnia Chorego

O wielkim znaczeniu Światowego Dnia Chorego w Kościele i w świecie świadczą miejsca jego celebracji. Każdego roku jego centralne obchody Jan Paweł II wiązał z najważniejszymi sanktuariami maryjnymi na każdym kontynencie¹⁴. W orędziach, które od 1993 roku ogłaszał na kolejny Światowy Dzień Chorego podkreślał jakieś ważne wydarzenie lub jego rocznicę oraz pisał o teologii choroby, cierpienia, o posługiwaniu chorym, ale także poruszał aktualne problemy w Kościele powszechnym, Kościołach lokalnych i we współczesnym świecie.

---

¹⁰ *Tamże*, s. 262.

¹¹ JAN PAWEŁ II, *Chrześcijański sens ludzkiego cierpienia*. Orędzie na II Światowy Dzień Chorego 1994 (8 XII 1993), DZ IV, s. 266.

¹² *Tamże*, nr 4.

¹³ *Tamże*, nr 5.

¹⁴ JAN PAWEŁ II, *Sens pielgrzymowania do sanktuariów* (25 VI 1999), „L'Osservatore Romano” 20 (1999), nr 11, s. 23-24. Szerzej nt. pielgrzymowania do sanktuariów: M. BEDNARZ, *Znaczenie sanktuarium w Piśmie Świętym*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 9 (1983), s. 25-36; J. CHMIEL, *Rozwój pojęcia sanktuarium*. „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 37 (1984), s. 200-208; A. JACKOWSKI, *Pielgrzymowanie*, Wrocław 1998; Cz. KRAKOWIAK, *Sanktuaria i pielgrzymki. Teologia. Liturgia i pobożność ludowa*, Lublin 2016; Cz. KRAKOWIAK, *Jana Pawła II spotkania z chorymi i ludźmi w podszłym wieku*, Lublin 2024; I. KRZYŻAK, *Pielgrzymki w dokumentach i liturgii Kościoła*, „Teologia i Człowiek” 28 (2014), s. 117-133; J. NAŁASKOWSKI, *Sanktuarium Maryjne*, „Ateneum Kapłańskie” 80 (1988), z. 476, s. 97-112; M. OSTROWSKI, *Teologia sanktuariów - świętych miejsc pielgrzymkowych*, „Roczniki Teologiczne” 62 (2015), s. 83-95; K. RYCZAN, *Sanktuaria pielgrzymkowe*, „Collectanea Theologica” 51 (1981), s. 139-141; T. SYCZEWSKI, *Sanktuarium miejscem celebracji kulturowych według Dyrektora o pobożności ludowej i liturgii*, „Liturgia Sacra” 10 (2004), nr 1, s. 67-74.

W 1993 roku centralne obchody I Światowego Dnia Chorego miały miejsce w sanktuarium w Lourdes, które Jan Paweł II nazwał „swoistą świątynią cierpienia”. Wierni wzywają w nim Maryję „Uzdrowienie chorych” i „Matkę żyjących”, aby była wsparciem i nadzieją oraz umacniała wrażliwość i poświęcenie w opiece nad chorymi¹⁵.

W 1994 roku głównym miejscem obchodów II Światowego Dnia Chorego było sanktuarium maryjne w Częstochowie, aby przez macierzyńskie wstawiennictwo Najświętszej Dziewicy „prosić o dar pokoju oraz o duchowe i fizyczne umocnienie ludzi chorych i cierpiących, którzy w milczeniu składają Królowej Polski swoje ofiary”¹⁶.

Na główne celebrowanie III Światowego Dnia Chorego w 1995 roku papież wyznaczył sanktuarium Maryi Królowej Pokoju w Jamasukro (Wybrzeże Kości Słoniowej) i połączył je ze Specjalnym Zgromadzeniem Synody Biskupów poświęconym Afryce¹⁷. Była to również 100. rocznica przybycia pierwszych misjonarzy i okazja do refleksji nad związkiem między cierpieniem a pokojem. Cierpienie świadomie ofiarowane za zbawienie świata „jest działaniem i misją na rzecz pokoju”. Może także prowadzić do nawrócenia i przemiany serca człowieka¹⁸.

Jednym z najbardziej znanych, nie tylko w krajach Ameryki Łacińskiej, ale na całym świecie sanktuariów maryjnych jest Guadalupe (Meksyk). Tam były główne obchody IV Światowego Dnia Chorego w 1996 roku¹⁹. W roku 1995 przypadała

---

¹⁵ JAN PAWEŁ II, *Miłość do cierpiących miarą poziomu cywilizacji*, s. 263. Lourdes leży w południowo-zachodniej Francji u podnóża Pirenejów i należy do najważniejszych miejsc kultu maryjnego oraz miejsc pielgrzymkowych, zwłaszcza chorych. Co roku Lourdes odwiedza ok. 6 milionów wiernych. Miejscem modlitwy jest Bazylika Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny, Grota Massabielle i Bazylika Różańcowa poświęcona przez papieża Piusa X. Zob. *Sanktuarium Matki Bożej w Lourdes*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Sanktuarium_Matki_Bo%C5%BCej_w_Lourdes [22.11.2024].

¹⁶ JAN PAWEŁ II, *Chrześcijański sens ludzkiego cierpienia*, s. 264.

¹⁷ W Jamasukro znajduje się wzorowana na bazylice św. Piotra na Watykanie bazylika Matki Bożej Królowej Pokoju będąca największym kościołem na świecie i najwyższym w Afryce: 158 m wysokości i powierzchni przekraczającej 30 tys. m². Kościół może pomieścić do 10 tys. wiernych. Zob. *Bazylika Matki Bożej Królowej Pokoju w Jamasukro* https://pl.wikipedia.org/wiki/Bazylika_Matki_Bo%C5%BCej_Kr%C3%B3lowej_Pokoju_w_Jamusukro [25.11.2024].

¹⁸ JAN PAWEŁ II, *Nasza cywilizacja jest chora na szerzący się egoizm*. Orędzie na III Światowy Dzień Chorego 1995 (21 XI 1994), DZ IV, s. 268-269.

¹⁹ Sanktuarium Matki Bożej z Guadalupe jest największym i najczęściej odwiedzanym miejscem kultu chrześcijańskiego na świecie. Rocznie odwiedza go średnio od 10 do 20 milionów pielgrzymów. Sanktuarium powstało na wyraźne żądanie Najświętszej Maryi Panny podczas pierwszego Objawienia Juanowi Diego na wzgórzu Tepeyac dnia 9 grudnia 1531 roku. W miejscu, gdzie Matka Boża objawiła się ubogiemu Indianinowi wybudowano olbrzymią bazylikę pod wezwaniem Matki Bożej z Guadalupe. Od samego początku jej istnienia dokonują się tu nieustannie cudowne nawrócenia i uzdrowienia. Bazylika przypomina swoim kształtem wielki, okrągły namiot.

100. rocznica koronacji cudownego obrazu Matki Bożej z Guadalupe. Jan Paweł II zaznaczył, że sanktuarium to „wiąże niejako pierwszą ewangelizację Nowego Świata z nową ewangelizacją”. Wynika to stąd, że misjonarze głosili narodom Ameryki Łacińskiej Ewangelię i „przedstawiali Dziewicę jako jej najwyższe urzeczywistnienie”. Dlatego Maryja od pięciu wieków czczona jest w Nowym Świecie jako „pierwsza głosicielka Ewangelii w Ameryce Łacińskiej, jako «Gwiazda Ewangelizacji»”²⁰. Rok 1996 kończył pierwszy etap przygotowania do Trzeciego Tysiąclecia Chrześcijaństwa, którego celem było „głębsze uświadomienie chrześcijańskiemu ludowi wartości i znaczenia Jubileuszu Roku 2000 w dziejach człowieka”²¹. W przypadającą 1997 roku w roku 60. rocznicę objawień w Fatimie papież wyznaczył to sanktuarium na główne celebracje V Światowego Dnia Chorego²². Nazwał je miejscem szczególnego znaczenia dla niego samego. W nim bowiem dziękował Bogu za ocalenie po zamachu na jego życie 13 maja 1981 r. Obchody tego Światowego Dnia Chorego w Fatimie papież związał z pierwszym rokiem *triduum* przygotowującym do Wielkiego Jubileuszu 2000 poświęconego rozważaniu zbawczej tajemnicy Chrystusa, od której nie może być odłączona rola, „jaką spełniła Jego Najświętsza Matka”²³. Ona jest wzorem wpatrywania się w Ukrzyżowanego i przyjmowania cierpienia z podaniem się woli Ojca. Maryja w Fatimie „otarła tak wiele łez” i może pomóc „przekształcić Światowy Dzień Chorego w doniosły moment «nowej ewangelizacji»”²⁴.

Na obchody VI Światowego Dzień Chorego w 1998 Jan Paweł II wyznaczył Sanktuarium w Loreto, aby przypomnieć tajemnicę Wcielenia, kiedy Słowo przyjęło ciało w łonie Maryi Dziewicy za sprawą Ducha Świętego (por. J 1,14). W tym sanktuarium kontempluje się tajemnicę wcielenia i kieruje myśli ku Rodzinie Nazaretańskiej oraz ożywia wiarę w zbawcze dzieło Boga, który wyzwolił człowieka z grzechu i śmierci²⁵. W Loreto czczony jest dom święty „ikona Wcielenia”. Do Loreto od

---

Na szczycie bazyliki znajduje się krzyż, którego podstawą jest litera M oznaczająca zarówno Maryję jak i Meksyk. Bazylika może pomieścić ok. 12 tys. osób, a na placu przed Bazyliką jest miejsce dla ok. 30 tys. W bazylice, na centralnym pilastrze, znajduje się cudowny Obraz Najświętszej Maryi Panny z Guadalupe. Zob. *Poznaj Guadalupe*, <https://guadalupe.pl/poznaj-guadalupe/> [22.11.2024].

²⁰ JAN PAWEŁ II, *Chrześcijański sens ludzkiego cierpienia*, s. 272.

²¹ Por. TENŻE, *Tertio millennio adveniente*, nr 31.

²² Fatima leży w środkowo-zachodniej Portugalii. Sanktuarium wzniesiono w miejscu objawień Matki Bożej, która ukazywała się trojgu dzieciom od 13 maja do 13 października 1917 roku. W kompleksie sanktuarium znajduje się Bazylika Matki Boskiej Różańcowej, Kaplica Objawień oraz plac Piusa XII, na którym może się zmieścić nawet milion osób. Co roku Fatimę odwiedza nawet 5 mln wiernych. *10 najpopularniejszych miejsc pielgrzymkowych na świecie*, <https://podroze.onet.pl/ciekawe/10-najpopularniejszych-miejsc-pielgrzymkowych-na-swiecie/vcgf8hb> [20.11.2024].

²³ JAN PAWEŁ II, *Maryja prowadzi do stóp krzyża*. Orędzie na V Światowy Dzień Chorego 1997 (18 X 1986), DZ IV, s. 276.

²⁴ *Tamże*, s. 277.

²⁵ JAN PAWEŁ II, *Nadzieja nadaje cierpieniu nowy sens*. Orędzie na VI Światowy Dzień Chorego 1998 (29 VI 1997), DZ IV, s. 279-280.

wieków przybywają licznie chorzy i w Litani Loretąńskiej proszą o wstawiennictwo Maryję jako „Uzdrowienie chorych” i „Pocieszycielkę strapionych”²⁶. Maryja jest „ikoną cierpiących i wzorem współczucia”. W Kościele powszechnym w ramach przygotowania do Jubileuszu 2000 był to Rok Ducha Świętego.

Znajdujące się w Libanie sanktuarium Matki Bożej w Harissa, które papież zaliczył do „jednego z bardziej znanych”, było w 1999 roku miejscem obchodów VII Światowego Dnia Chorego²⁷. Sam Liban według papieża „jest czymś więcej niż krajem: jest orędziem wolności i wzorem pluralizmu dla Wschodu i dla Zachodu”²⁸. Dlatego Liban jest najodpowiedniejszym „symbolem jedności chrześcijan i spotkania wszystkich ludzi w komunii miłości”. W Libanie krzyżują się drogi różnej religii i z tej racji może być „laboratorium budowania przyszłego współistnienia i współpracy, w perspektywie rozwoju cywilizacyjnego i moralnego narodów”²⁹. Sanktuarium maryjne w Harissa jest celem pielgrzymek wszystkich libańskich wspólnot chrześcijańskich z różnych Kościołów i pobożnych muzułmanów.

W roku Wielkiego Jubileuszu 2000 VIII Światowy Dzień Chorego obchodzony był w Rzymie. Jego główne treści Jan Paweł II nakreślił w orędziu „Kontemplujmy przykład Jezusa – Boskiego Samarytanina”³⁰. Przykład Chrystusa Dobrego Samarytanina powinien kształtować postawę chrześcijanina wobec chorych i cierpiących w taki sposób, aby dla nich uczynić wszystko co jest możliwe w celu

---

²⁶ *Tamże*, s. 278. Papieskie Sanktuarium Santa Casa z Loreto, czyli Świętego Domu z Loreto jest największym i najważniejszym włoskim sanktuarium maryjnym, odwiedzanym rocznie przez ok. 4 mln osób z całego świata. Główną jego relikwią jest Święty Dom, zwany też Domkiem Matki Bożej, gdyż – według prastarej tradycji – pod koniec XIII wieku aniołowie przenieśli go z Nazaretu do tego miejsca. Jest to kamienny budynek o wymiarach 8,5 m x 3,8 m x 4,1 m, z drzwiami po stronie północnej i parą drzwi od strony południowej oraz oknem po zachodniej. Na zewnątrz ściany pokrywają marmurowe płaskorzeźby, przedstawiające sceny z życia Maryi, nawiązujące nie tylko do Ewangelii, ale także do apokryfów oraz wizerunki proroków starotestamentalnych. Wewnątrz budynku znajduje się właściwy Domek i rzeźba przedstawiająca tzw. Madonnę z Loreto. Na całym świecie znajdują się kopie Świętego Domku, wokół których tworzone są sanktuaria, m.in. w Pradze, Santa Fe (Nowy Meksyk, USA), a także w kilku miastach w Polsce, gdzie nazywa się je domkami loretąńskimi. *Sanktuarium Santa Casa w Loreto, Bazylika Matki Bożej Loretąńskiej*, <https://sanktuaria.maps24.eu/item/sanktuarium-santa-casa-loreto-bazylika-mb-loretanskiej/> [19.11.2024].

²⁷ Sanktuarium Matki Bożej Libańskiej (Notre Dame du Liban) jest sanktuarium maryjnym i miejscem pielgrzymek w Libanie. Należy do Patriarchatu Maronitów i jest jednym z najważniejszych sanktuariów na świecie ku czci Maryi, Matki Jezusa. Posąg Maryi z brązu waży 15 ton, ma 8,5 m wysokości i średnicę pięciu metrów. Maryja wyciąga ręce w kierunku Bejrutu. *Sanktuarium Matki Bożej Królowej Libanu w Harisa* <https://sanktuaria.maps24.eu/item/sanktuarium-matki-bozej-krolowej-libanu-w-harisa/> [23.11.2024].

²⁸ JAN PAWEŁ II, *Zrzuć swą troskę na Pana a on cię podtrzyma*. Orędzie na VII Światowy Dzień Chorego 1999 (8 XII 1998), DZ IV, s. 283.

²⁹ *Tamże*.

³⁰ JAN PAWEŁ II, *Kontemplujmy przykład Jezusa – Boskiego Samarytanina*. Orędzie na VIII Światowy Dzień Chorego 2000 (6 VIII 1999), DZ IV, s. 287-293.

przywracania ich do życia w społeczeństwie. Nie chodzi o absolutyzowanie zdrowia ciała, ale według antropologii chrześcijańskiej o dobro całego człowieka jako osoby.

Na IX Światowy Dzień Chorego w roku 2001 papież wyznaczył kościół katedralny Maryi Matki Kościoła z Sydney (Australia). Wybór tego kontynentu papież tłumaczył „jego bogactwem kulturowym i etnicznym”, które ukazuje ścisłą więź komunii kościelnej i sprzyja kontaktom między różnymi kulturami³¹.

Na kontynencie azjatyckim miejscem głównych obchodów X Światowego Dnia Chorego w 2002 roku było sanktuarium Matki Bożej Uzdrawicielki w Vailankanni (Indie), nazywanym także Lourdes Wschodu³². Pielgrzymują do niego nie tylko chrześcijanie, ale także wyznawcy innych religii, zwłaszcza hindusi, dla których Matka Boża Uzdrawicielka jest „troskliwą i współczującą Matką cierpiącej ludzkości”. Sanktuarium to jest również ważnym miejscem spotkania różnych wspólnot religijnych i przykładem „harmonii i dialogu między religiami”³³.

W bazylice Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Waszyngtonie odbywały się obchody XI Światowego Dnia Chorego w 2003 roku³⁴. W orędziu na ten dzień Jan Paweł II napisał, że w Ameryce, podobnie jak w innych częściach świata, „powstaje model społeczeństwa, w którym dominują silni, słabi zaś spychani są na margines i przez to „nosi ono piętno kultury śmierci” sprzeczny z orędziem Ewangelii. Światowy Dzień Chorego jest okazją do naśladowania Chrystusa Dobrego Samarytanina. Wszystkich uczestniczących w obchodach tego dnia papież polecił Matce Bożej z Guadalupe, Uzdrawienia chorych, która jest patronką obu Ameryk³⁵.

---

³¹ TENŻE, *Nowa cywilizacja a godność człowieka cierpiącego*. Orędzie na IX Światowy Dzień Chorego 2001 (22 VIII 2000), DZ IV, s. 294-297.

³² Sanktuarium Matki Bożej Dobrego Zdrowia, na wschodnim wybrzeżu Indii w Vailankanni. Bazylika Matki Bożej Dobrego Zdrowia jest zbudowana na miejscu objawień (XVI wiek) maryjnych różnym osobom i w długich odstępach czasu. *Bazylika Matki Bożej Dobrego Zdrowia w Vailankanni*, <https://sanktuaria.maps24.eu/item/sanktuarium-matki-bozej-dobrego-zdrowia-w-vailankanni/> [20.10.2024].

³³ JAN PAWEŁ II, *Aby mieli życie i mieli je w obfitości*, s. 298.

³⁴ Bazylika Niepokalanego Poczęcia w Waszyngtonie Patronki Stanów Zjednoczonych jest najważniejszym narodowym sanktuarium i największym kościołem katolickim w Stanach Zjednoczonych i w Ameryce Północnej oraz jednym z największych kościołów na świecie. Została poświęcona 20 listopada 1959 r. a 2 października 1990 r. papież Jan Paweł II podniósł ją do rangi bazyliki. Na stronie sanktuarium można odbyć wirtualną wycieczkę po bazylice. *Bazylika Niepokalanego Poczęcia w Waszyngtonie*, <https://sanktuaria.maps24.eu/item/bazylika-niepokalanego-poczecia/> [19.11.2024].

³⁵ JAN PAWEŁ II, *Chrystus przemienia cierpienie w źródło łaski i życia*. Orędzie na XI Światowy Dzień Chorego 2003 (2 II 2003), DZ IV, s. 303

W przypadającą w 2004 roku 150. rocznicę ogłoszenia dogmatu o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny Jan Paweł II wybrał ponownie sanktuarium w Lourdes na miejsce świętowania XII Światowego Dnia Chorego. Niepokalane Poczęcie rozpoczęło dzieło odkupienia. Maryja wypowiedziała „tak” w imieniu całej ludzkości, o czym ciągle przypomina sanktuarium w Lourdes. W nim Maryja „leczy” cierpienia i choroby³⁶.

W ostatnim roku pontyfikatu Jana Pawła II w 2005 roku centralne obchody XIII Światowego Dnia Chorego odbyły się w afrykańskim sanktuarium Matki Bożej Królowej Apostołów w Jaunde (Kamerun)³⁷. W zamierzeniu Jana Pawła II miały one na celu lepsze zrozumienie duszpasterstwa służby zdrowia. Papież wyraził także nadzieję na „pełne uzdrowienie Afryki i całej ludzkości”. Orędzie zakończył modlitwą do Maryi „Przyczyny naszej radości”³⁸.

3. Najważniejsze tematy w orędziach Jan Pawła II na Światowy Dzień Chorego

Jan Paweł II roku poprzedzającym Światowy Dzień Chorego na ten dzień ogłaszał orędzie kierowane nie tylko do chorych i Kościoła, ale także do szeroko pojętej służby zdrowia, instytucji powołanych do opieki nad chorymi oraz do państw odpowiedzialnych za właściwą troskę o ludzi chorych. Każde orędzie miało własny temat, ale razem tworzą pewnego rodzaju całość³⁹. Papież wiele razy odwoływał się w nich do swego Listu apostolskiego *Salvifici doloris*⁴⁰.

Synteza najważniejszych treści 13 orędzi Jana Pawła II na Światowy Dzień Chorego wymaga obszernego opracowania. Dlatego w tym artykule zostaną jedynie podane ich tytuły, które wskazują na tematy poruszane przez papieża w poszczególnych latach. Dotyczyły one zawsze problemu choroby, cierpienia, godności człowieka i jego prawa do życia od narodzenia aż do naturalnej śmierci. Papież uwzględniał w nich także aktualne problemy życia ludzi w świecie kontrastów.

---

³⁶ *Tamże*, s. 305.

³⁷ JAN PAWEŁ II, *Chrystus nadzieją dla Afryki*. Orędzie na XIII Światowy Dzień Chorego 2005 (8 VIII 2004), DZ IV, s. 307-310.

³⁸ „Maryjo Niepokalana Dziewico, Maryjo Niepokalana Dziewico bądź łaskawa dla każdego cierpiącego człowieka, wyjednaj każdemu pełnię życia. Zwróć swe matczyne spojrzenie zwłaszcza na tych, którzy w Afryce szczególnie potrzebują pomocy, bo dotknięci są AIDS lub inną śmiertelną chorobą. Spójrz na matki oplakujące swe dzieci, spójrz na dziadków pozbawionych wystarczających środków, by utrzymać wnuki, które zostały sierotami. Przygarnij wszystkich do swego matczynego Serca. Królowo Afryki i całego świata. Najświętsza Maryjo Panno, módl się za nami”. *Tamże*, s. 310.

³⁹ JAN PAWEŁ II, *Orędzia na Światowy Dzień Chorego*, DZ IV, s. 259-310.

⁴⁰ TENŻE, List apostolski *Salvifici doloris* (18 II 1984), (dalej: SD).

Z jednej strony w społeczeństwach dobrobytu, konsumpcji, egoizmu i „cywilizacji śmierci”, z drugiej w krajach skrajnego ubóstwa, w których ludność nie ma dostępu nie tylko do odpowiedniej opieki zdrowotnej, ale także żywności.

Orędzie na I Światowy Dzień Chorego w roku 1993 miało charakter niejako programowy⁴¹. Jego głównym tematem była miłość do cierpiących jako miara poziomu cywilizacji. Papież łączył się najpierw ze wszystkimi chorymi i cierpiącymi, którzy doświadczają bólu cierpienia, często nawet niedostrzeganego przez innych i nie zawsze otrzymują należycie leczenie. W powszechnym odczuciu choroba sprzeciwia się naturalnej woli życia. Dla wierzących jest wezwaniem do „odczytania” tej nowej i trudnej sytuacji w świetle śmierci i zmartwychwstania Chrystusa. Wtedy nie jawi się już jako wydarzenie wyłącznie negatywnie, ale jest postrzegana jako doświadczenie „Bożego nawiedzenia” danego po to, aby „wyzwalało miłość i rodziło uczynki miłości bliźniego i całą ludzką cywilizację przekształciło w „cywilizację miłości”⁴².

Obchody Światowego Dnia Chorego nie powinny być jedynie zewnętrzną manifestacją doraźnych i godnych pochwał inicjatyw, ale powinny poruszać sumienia i uświadomić wszystkim, jak „ważny wkład wnosi ludzka i chrześcijańska służba cierpiącym w lepsze porozumienie między ludźmi, a w konsekwencji w budowanie prawdziwego pokoju”. Wskazał następnie na potrzebę „humanizacji medycyny i opieki medycznej”. Aby opieka medyczna mogła stać się bardziej ludzka konieczne jest odwoływanie się do „transcendentnej wizji człowieka, która pozwala dostrzec w chorym obraz i dziecko Boże, wartość i świętość życia”⁴³. Papież wskazał na Chrystusa, Słowo Wcielone, Odkupiciela człowieka i zwycięzcę śmierci jako jedyną i pełną odpowiedź na pytania człowieka o sens cierpienia.

Do władz publicznych oraz do organizacji społecznych i wszystkich ludzi dobrej woli zwracał się z apelem, aby zapewnili chorym i cierpiącym odpowiednią opiekę. Miłość do cierpiących według papieża jest miarą poziomu cywilizacji i rozwoju narodu. Chorych zaś wzywał, aby coroczne obchody Światowego Dnia Chorego przeżywali jako głoszenie żywej i pokrzepiającej obecności Chrystusa w ich życiu. Pracowników służby zdrowia zachęcał, aby wytrwali w tej trudnej służbie i ofiarnie bronili życia od jego poczęcia aż do naturalnej śmierci. Do pasterzy Kościoła, szczególnie zaangażowanych w duszpasterstwo apelował, aby odnowili w sobie gotowość służenia chorym i cierpiącym⁴⁴.

---

⁴¹ TENŻE, *Miłość do cierpiących miarą poziomu cywilizacji*, s. 261-263.

⁴² *Tamże*, s. 262; por. SD, nr 30.

⁴³ *Tamże*.

⁴⁴ *Tamże*, s. 262-263.

W roku 1994 tematem II Światowego Dnia Chorego był chrześcijański sens ludzkiego cierpienia⁴⁵. W swoim orędziu Jan Paweł II wyraził bliskość z chorymi, pragnął „koić ich udręki, umacniać odwagę, ożywić nadzieję, aby każdy umiał złożyć samego siebie w darze Chrystusowi dla dobra Kościoła i świata”. Upraszał także dla chorych błogosławieństwo Chrystusa, który przeszedł dobrze czyniąc i uzdrawiając chorych (por. Dz 10,18)⁴⁶. Rozwazał jaki sens ma ludzkie cierpienie. Czy niekiedy nie jest „przeszkodą dla szczęścia i powodem odejścia od Boga i czy można mówić o zbawczym cierpieniu?”. Tylko z ludzkiego punktu widzenia cierpienia wydają się pozbawione jakiegokolwiek sensu. Ale skoro Pan Jezus, Słowo Wcielone, nazwał błogosławionymi tych, „którzy się smucą” (Mt 5,4), „istnieje głębszy punkt widzenia – z perspektywy Boga, który wszystkich powołuje do życia oraz do wiecznego królestwa miłości i pokoju, chociaż niekiedy przez cierpienie i śmierć”⁴⁷. Zaznaczył, że zbawczą wartość cierpienia można lepiej zrozumieć przez rozważanie Męki Jezusa. On „otworzył swoje cierpienie dla człowieka”, a człowiek odnajduje w Nim własne cierpienie „nasycone nową treścią i nowym znaczeniem”⁴⁸. Człowiek swoim rozumem nie może uchwycić różnicy między cierpieniem i złem, jedynie „oświecony przez wiarę pojmuje, że dzięki łasce każdy ból może stać się przedłużeniem misterium odkupienia, które chociaż wypełniło się w Chrystusie „jest stale otwarte na każdą miłość, która wyraża się w ludzkim cierpieniu”⁴⁹. Wszystkie cierpienia tego życia mogą stać się „znakami i obietnicami przyszłej chwały” (por. 1P 4,13).

Nawiązując do liturgicznego wspomnienia Matki Bożej z Lourdes wskazał na Maryję jako na „żywą ikonę Ewangelii cierpienia”. Ona została zachowana od grzechu, ale nie od cierpienia. Dlatego chrześcijanie utożsamiają się z Bolesną Maryją i widzą w jej cierpieniu swoje cierpienia. „Patrząc na Nią każdy wierny zostaje głębiej wprowadzony w misterium Chrystusa i jego zbawcze cierpienia”⁵⁰.

Posługę chorym przez lekarzy, pielęgniarzy i pielęgniarek, kapelanów i sióstr zakonnych, pracowników technicznych i administracyjnych, opiekunów społecznych i wolontariuszy Jan Paweł II porównał do postępowania Dobrego Samarytana. Świadczona przez nich pomoc chorym jest służbą z poszanowaniem godności osoby, a w świetle wiary dostrzeganiem w nich obecności Jezusa cierpiącego.

⁴⁵ JAN PAWEŁ II, *Chrześcijański sens ludzkiego cierpienia*, s. 264-267. Główne obchody Światowego Dnia Chorego odbyły się w Częstochowie.

⁴⁶ *Tamże*, s. 264.

⁴⁷ *Tamże*, s. 270.

⁴⁸ *Tamże*, s. 265; por. SD, nr 20.

⁴⁹ SD, nr 24.

⁵⁰ JAN PAWEŁ II, *Chrześcijański sens ludzkiego cierpienia*, s. 266.

Zachęcał ich także, aby w swoją pracę zawodową wkładali „serce, które jedynie jest zdolne nadać im ludzkie oblicze”⁵¹. Chorych zachęcał, aby umocnieni wiarą „nie tracili odwagi i nie ulegali pesymizmowi, ale uczynili swój los znakiem łaski i miłości”. Przez to ich cierpienie nabierze „zbawczej wartości i będzie dopełniać cierpienia Chrystusa dla dobra Jego Ciała, którym jest Kościół”⁵².

W orędziu na III Światowy Dzień Chorego w 1995 Jan Paweł II napisał o współczesnej cywilizacji chorej na szerzący się egoizm⁵³. Dostrzegając w niej wiele pozytywnych osiągnięć, ale z wielu względów jest ona „cywilizacją chorą i źródłem głębokich schorzeń człowieka”. Wskazał jednocześnie na źródła tych schorzeń, którymi są rozwinięty egoizm, model życia naznaczony indywidualistycznym utilitaryzmem, kryzys wartości duchowych i moralnych. Sytuację tę papież określił słowem „patologia” duchowa, która jest tak samo niebezpieczna jak „patologia” fizyczna, „obydwie zaś wzajemnie na siebie oddziałują”⁵⁴.

Zwracając się do lekarzy, pracowników służby zdrowia, członków stowarzyszeń, grup wolontariatu, którzy służą chorym napisał, że ich praca będzie autentycznym świadectwem i konkretnym działaniem na rzecz pokoju, jeśli będą gotowi ofiarować prawdziwą miłość, tym którym wychodzą na spotkanie i jeśli jako wierzący będą umieli dostrzec w nich obecność samego Chrystusa⁵⁵. Światowy Dzień Chorego w roku 1995 był dla Jana Pawła okazją, aby na kontynencie afrykańskim ukazać związek między cierpieniem i pokojem.

W orędziu na IV Światowy Dzień Chorego obchodzonym w 1996 roku w sanktuarium maryjnym Gwadelupie (Meksyk) Jan Paweł II wskazał na Maryję uzdrowienie chorych⁵⁶. Do chorych mówił o ich specyficznej misji w ramach nowej ewangelizacji⁵⁷. Przewodniczką w tej misji jest Maryja, która wstawia się za ludźmi⁵⁸. Duchowa odnowa w Roku Jubileuszu będzie także zależeć od chorych i ich opiekunów⁵⁹. Chorzy są „żywą częścią Kościoła, ponieważ w nich wspólnota chrześcijańska staje w obliczu krzyża Chrystusa”⁶⁰.

---

⁵¹ *Tamże*; por. SD, nr 29.

⁵² *Tamże*, s. 267; por. Kol 1,24.

⁵³ JAN PAWEŁ II, *Nasza cywilizacja jest chora na szerzący się egoizm*, s. 268-270. Główne uroczystości odbywały się w Afryce w Jamusukro na Wybrzeżu Kości Słoniowej.

⁵⁴ *Tamże*, s. 268.

⁵⁵ *Tamże*, s. 270.

⁵⁶ JAN PAWEŁ II, *Maryja uzdrowienie chorych*. Orędzie na IV Światowy Dzień Chorego 1996 (11 XI 1995), DZ IV, s. 271-274.

⁵⁷ *Tamże*, s. 271.

⁵⁸ *Tamże*, s. 272.

⁵⁹ *Tamże*, s. 273.

⁶⁰ *Tamże*.

W 1997 V Światowy Dzień Chorego był także pierwszym rokiem przygotowań do wielkiego Jubileuszu 2000 poświęconym rozważaniu zbawczej tajemnicy Chrystusa⁶¹. Papież wskazał na Maryję, która wzywa abyśmy wpatrywali się w jej ukrzyżowanego Syna. Chorzy w szczególny sposób są powołani do specyficznej misji w ramach nowej ewangelizacji. W dawaniu świadectwa „Ewangelii cierpienia” wspierają ich pracownicy służby zdrowia i wolontariusze⁶². Wzorem i przewodniczką na tej drodze jest Maryja Matka Jezusa. Ona także jako Matka wstawia się za chorymi, którzy są żywą częścią Kościoła. W nich wspólnota chrześcijańska w nadziei staje w obliczu zbawczego krzyża Chrystusa⁶³.

W Kościele przygotowującym się do Jubileuszu 2000 rok 1998 był rokiem Ducha Świętego i VI Światowym Dniem Chorego obchodzonym w Loreto. Orędzie Jana Pawła II dotyczyło nadziei nadającej sens cierpieniu⁶⁴. Papież wzywał wszystkich chorych, aby na wzór Maryi przyjęli światło i moc Ducha Świętego, wtedy bowiem ich serce stanie się prawdziwym przybytkiem nadziei i aby cierpiący na duszy i ciele nie przeżywali cierpienia wyłącznie jako „doświadczenia negatywnego, które każe wręcz wątpić w dobroć Boga”. Cierpienie i choroba należą do kondycji człowieka istoty ograniczonej i naznaczonej grzechem pierworodnym. Dopiero w Chrystusie, który umarł i zmartwychwstał człowiek odkrywa nowy wymiar cierpienia, nie jako klęskę, ale sposobność do dawania świadectwa wiary i miłości. Choroba i cierpienie w świetle krzyża Chrystusa stają się doświadczeniem sprzyjającym wzrastaniu w wierze w zjednoczeniu z Chrystusem Odkupicielem i mogą przyczynić się do zbawienia⁶⁵. Papież kolejny raz ponowił apel do sprawujących władzę i odpowiedzialnych za sprawy publiczne, aby połączyli swe siły z Kościołem, który wierny nauczaniu Chrystusa pragnie głosić Ewangelię przez służbę cierpiącym⁶⁶.

W trzecim roku przygotowań do Jubileuszu roku 2000 poświęconym Bogu Ojcu Jan Pawła II w orędziu na VII Światowy Dzień Chorego w 1999 r. rozważał prawdę o Bogu, który jest miłością. Należy więc ożywiać cnotę miłości do Boga i do braci oraz rozbudzać w sobie wrażliwość na potrzeby miłosierdzia⁶⁷. Diecezje, parafie i wszystkie wspólnoty kościelne powinny „ukazywać problem zdrowia i choroby w świetle Ewangelii” i wspierać działania w obronie życia i godności człowieka od chwili poczęcia aż do naturalnej śmierci. Należy otaczać szczególną troską i

---

⁶¹ JAN PAWEŁ II, *Maryja prowadzi do stóp krzyża*, s. 275-277.

⁶² *Tamże*, s. 275.

⁶³ *Tamże*, s. 277.

⁶⁴ JAN PAWEŁ II, *Nadzieja nadaje cierpieniu nowy sens*, s. 278-282.

⁶⁵ *Tamże*, s. 279.

⁶⁶ *Tamże*, s. 280.

⁶⁷ JAN PAWEŁ II, *Zrzuć swą troskę na Pana a on cię podtrzyma*, s. 283-286.

miłością ubogich, ofiary nowych chorób społecznych, inwalidów przewlekle chorych, umierających i emigrantów⁶⁸.

W centrum papieskiego orędzia na VIII Światowy Dzień Chorego obchodzonego w Rzymie w ramach wielkiego Jubileuszu w roku 2000 był Jezus – Boski Samarytanin leczący ciała i dusze (por. Łk 10,25-37)⁶⁹. On sam wskazał w przypowieści wzór do naśladowania w jaki sposób należy pomagać rannemu i cierpiącemu człowiekowi. Przypowieść ta jest ważnym kluczem do właściwego zrozumienia przykazania miłości bliźniego⁷⁰. Przykład Jezusa Dobrego Samarytanina jest wezwaniem nie tylko do opieki się chorym, ale powinien prowadzić do jego włączenia do Kościoła i społeczeństwa⁷¹.

Papież wskazał na potrzebę dokonania poważnej i głębokiej analizy funkcjonowania służby zdrowia i dążenie do tego, aby jej instytucje stawały się miejscami świadectwa miłości do ludzi. Ludzie chorzy i cierpiący bardzo potrzebują daru obecności i współczucia, ofiarnej miłości i poświęcenia. Źródłem nadziei dla chorych oraz szkołą troskliwej opieki niosącym im pomoc powinna być kontemplacja tajemnicy Bożego ojcostwa⁷².

Chorzy zajmują szczególne miejsce we wspólnocie Kościoła. Pragnienie odzyskania cielesnego i duchowego zdrowia łączą z wiarą we wstawiennictwo Maryi. Nadzieja pomaga im nadać nowy sens cierpieniu, które może się stać drogą zbawienia i wspierania ewangelizacji. Cierpienie bowiem może mieć znaczenie pozytywne i stać się formą uczestnictwa w zbawczym cierpieniu Chrystusa prowadzącym do zmartwychwstania⁷³.

Sprawowane z miłością i poświęceniem posługiwanie chorym wspomagane wiarą, modlitwą i sakramentami może być „niezastąpioną formą terapii dla samego chorego, dla wszystkich zaś okazją do odkrycia cennych wartości humanistycznych i duchowych”⁷⁴. Praca w ochronie zdrowia nie polega tylko na walce z chorobą, ale ma prowadzić do „podnoszenia jakości ludzkiego życia”. Życie człowieka jako osoby posiada bowiem transcendentną wartość, która pozostaje nienaruszona mimo cierpienia, choroby i starości. Chrześcijanie wiedzą, że czas cierpienia prowadzi do

---

⁶⁸ *Tamże*, s. 285.

⁶⁹ JAN PAWEŁ II, *Kontemplujemy wierny przykład Jezusa – Boskiego Samarytanina*. Orędzie na VIII Światowy Dzień Chorego 2000 (6 VIII 1999), DZ IV, s. 287-293.

⁷⁰ *Tamże*, s. 287.

⁷¹ *Tamże*, s. 290.

⁷² *Tamże*, s. 288.

⁷³ *Tamże*, s. 289.

⁷⁴ *Tamże*, s. 290.

nowego życia i zmartwychwstania przez udział w życiu Chrystusa, do którego mają dostęp w modlitwie i sakramentach⁷⁵.

Papież pozytywnie oceniał rozwój opieki nad chorymi dzięki nowym technikom leczniczym i coraz lepiej wykwalifikowanej służbie zdrowia. Wskazał także na takie współczesne choroby jak narkomania, AIDS, choroby wywołane przez zanieczyszczenie wielkich miast, środowiska naturalnego i „propozycjach legalnej eutanazji”⁷⁶. Zwrócił uwagę, że w świecie istnieją wielkie nierówności społeczne widoczne w dostępie do służby zdrowia, zwłaszcza w krajach południowej półkuli⁷⁷.

Jan Paweł II krytycznie ocenił rozwój gospodarczy naukowy i techniczny, którego centrum nie jest człowiek i nienaruszalna godność każdej ludzkiej istoty. Np. osiągnięcia w dziedzinie genetyki mające istotne znaczenie dla ochrony zdrowia a zwłaszcza życia nienarodzonych „stają się pretekstem do niedopuszczalnych selekcji, do bezcelowych manipulacji do realizacji dążeń sprzecznych z prawdziwym postępowaniem co prowadzi często do przerażających konsekwencji”⁷⁸. Wysiłkom mającym na celu przedłużanie życia lub do jego sztucznej prokreacji, towarzyszy zabijanie istot już poczętych i przyspieszanie śmierci osobom uznanym już za nieprzydatne dla społeczeństwa. Innym negatywnym zjawiskiem jest swoisty kult ciała i „hedonistyczna pogoń za sprawnością fizyczną”, traktowanie życia jako zwykłe „dobro konsumpcyjne”. Skutkiem tego są nowe formy dyskryminacji osób niepełnosprawnych, starych, nieuleczalnie chorych⁷⁹. Chociaż zdrowie jest „pozytywnym przymiotem życia” i należy o nie zabiegać dla dobra własnego i bliźnich, to w hierarchii wartości zdrowie jest jednak dobrem „relatywnym”⁸⁰.

W trosce o zdrowie i właściwe pojmowaną jakość życia Jan Paweł II wskazał na dwie najważniejsze powinności chrześcijanina. Pierwszą jest obrona życia. Powołał się na swoją encyklikę *Evangelium vitae*: „zjawiskiem szczególnie ważnym jest ożywienie refleksji etycznej wokół życia: powstanie i coraz szerszy rozwój bioetyki sprzyja refleksji i dialogowi między wierzącymi i niewierzącymi a także między wyznawcami różnych religii o podstawowych problemach etycznych związanych z ludzkim życiem”⁸¹. We współczesnym świecie kształtuje się „niebezpieczna kultura śmierci szerząc mentalność przenikniętą egoizmem i hedonistycznym materializmem oraz zapewniając poparcie społeczne i prawne praktyce zabijania życia”⁸².

⁷⁵ *Tamże*.

⁷⁶ *Tamże*, s. 287.

⁷⁷ *Tamże*, s. 288.

⁷⁸ *Tamże*.

⁷⁹ *Tamże*.

⁸⁰ *Tamże*, s. 289.

⁸¹ JAN PAWEŁ II, Encyklika *Evangelium vitae*, nr 27.

⁸² TENŻE, *Kontemplujemy wierny przykład Jezusa – Boskiego Samarytanina*, s. 291.

Drugą powinnością jest to troska o zdrowie godne człowieka. Zdrowia fizycznego nie można absolutyzować, gdyż przez to pomija się wymiar duchowy i społeczny osoby. Zdrowie nie oznacza wyłącznie „doskonałość biologiczną”. Chrześcijańska wizja zdrowia dotyczy całej osoby i nie jest jedynie brakiem chorób, ale „dążeniem do pełniejszej harmonii i do zdrowej równowagi na płaszczyźnie fizycznej, psychicznej, duchowej i społecznej”⁸³.

Takie rozumienie zdrowia nakazuje Kościołowi i społeczeństwu kształtować „ekologię godną człowieka” ukazującą związek między zdrowiem jednostek i społeczności a środowiskiem, które jest „domem” człowieka, powierzonym jego „opiece i zarządowi jest „ogrodem, który należy strzec i polem, które trzeba uprawiać”. Z tą „ekologią zewnętrzną” powinna się łączyć „ekologia wewnętrzna i moralna”, która spełnia właściwie pojmowanego zdrowia i daje człowiekowi siły do służby innym oraz otwiera go na przyjęcie zbawienia⁸⁴.

W pierwszym roku trzeciego tysiąclecia (2001) tematem IX Światowego Dnia Chorego była nowa ewangelizacja a godność człowieka cierpiącego⁸⁵. Ojciec święty podkreślił w nim znaczenie ścisłej więzi komunii kościelnej, która pokonuje wszelkie odległości i sprzyja kontaktom między różnymi kulturami. Podstawą nauczania Kościoła jest orędzie głoszące konieczność troski o potrzeby biologiczne, psychiczne, społeczne, duchowe chorego i jego otoczenia. Kościół wspiera wszystkich, którzy starają się zaspokoić potrzeby ludzi chorych i najsłabszych, aby została pokonana „kultura śmierci i zwyciężyła wszędzie kultura życia”⁸⁶. Papież zwrócił się z „nagłym apelem”, aby organizować pomoc licznym krajom w zapewnianiu ich mieszkańcom godziwych warunków życia i należytej ochrony zdrowia. Pracujący w opiece nad chorymi powinni uczyć się od „Chrystusa lekarza duszy i ciała jak być dla braci prawdziwymi dobrymi Samarytanami”. Miejsca, w których przebywają chorzy i cierpiący są „uprzywilejowanymi środowiskami nowej ewangelizacji” niosącymi ludziom nadzieję⁸⁷. Pozytywnym zjawiskiem jest rozwój i postępy w badaniach naukowych w dziedzinie medycyny. Ich celem powinno być dążenie do zapewnienia skutecznej terapii choremu i wspomaganie go w walce z chorobą (tzw. opieka holistyczna). W eksperymentach klinicznych należy szanować człowieka mając świadomość stwarzanego przez nie ryzyka, ale także tego, że przyczyniają się do podniesienia jakości całej służby zdrowia⁸⁸.

⁸³ *Tamże*, s. 292.

⁸⁴ *Tamże*.

⁸⁵ JAN PAWEŁ II, *Nowa ewangelizacja a godność człowieka cierpiącego*. Orędzie na IX Światowy Dzień Chorego 2001 (22 VIII 2000), DZ IV, s. 294-297.

⁸⁶ *Tamże*, s. 294; por. JAN PAWEŁ II, Encyklika *Evangelium vitae*, nr 100.

⁸⁷ *Tamże*, s. 295.

⁸⁸ *Tamże*, s. 296.

W orędziu na X Światowy Dzień Chorego papież wezwał wszystkich do jednoznaczego opowiedzenia się za kulturą życia i do jego obrony od chwili poczęcia do naturalnej śmierci⁸⁹. Przypomniał naukę Kościoła, że „nie wszystko co technicznie możliwe jest moralnie dopuszczalne”. Wielki rozwój wiedzy i sztuki medycznej powinien łączyć się z wielką odpowiedzialnością za Boży dar życia na każdym jego etapie i w każdym stanie. Człowiek nie jest właścicielem życia, ale jego strażnikiem. Od chwili poczęcia ludzkie życie łączy się ze z twórczym działaniem Boga, który jest źródłem i jedynym jego celem⁹⁰.

Jan Paweł II po raz kolejny poruszył problem ludzkiego cierpienia, które mimo nowych i skutecznych sposobów leczenia chorych pozostaje „fundamentalną rzeczywistością ludzkiego życia”. Cierpienie jest skutkiem grzechu pierworodnego a odpowiedzi na pytanie o jego sens Bóg udzielił człowiekowi w krzyżu Jezusa Chrystusa. Przez to, że Chrystus wziął na siebie cierpienia ludzkości w nim także ludzkie cierpienie zyskuje odkupienie i sens. Wyraził następnie słowa wdzięczności i uznania duchownym i świeckim ofiarom opiekującym się chorymi, cierpiącymi i umierającymi naśladując „Jezusa Chrystusa i ewangelicznego wzorca Dobrego Samarytanina” czerpiąc duchowe siły z Eucharystii⁹¹.

W imię świętości życia Jan Paweł II w orędziu na XI Światowy Dzień Chorego opowiedział się na rzecz opieki paliatywnej odrzucając z jednej strony leczenie za wszelką cenę z drugiej potępiając sięganie po środki, które z samej swej natury lub według intencji działającej osoby mają spowodować śmierć ciężko chorego. Krytycznie odniósł się do rozwijającego się na kontynencie amerykańskim modelu społeczeństwa, w którym dominują silni natomiast ludzie słabi są spychani na margines a nawet eliminowani przez aborcję lub eutanazję⁹². Taki model społeczeństwa „nosi piętno kultury śmierci” i jest sprzeczny z orędziem Ewangelii. Dlatego jednym z priorytetów działalności duszpasterskiej Kościoła jest zabieganie o to, aby katolicy pracujący w służbie zdrowia w swoich działaniach kierowali się sumieniem uformowanym w oparciu o nauczanie Kościoła i byli świadomi obowiązku obrony życia zawsze, gdy jest ono poważnie zagrożone⁹³. Szpitale katolickie powinny być ośrodkami życia i nadziei. Razem z kapelanami należy powoływać komisje do spraw etyki i opracowywać programy szkoleniowe dla świeckich pracowników służby zdrowia uwzględniając w nich wrażliwość na potrzeby chorych i ich rodzin a zwłaszcza ludzi ubogich i zepchniętych na margines.

---

⁸⁹ JAN PAWEŁ II, *Aby mieli życie i mieli je w obfitości*, s. 298-300.

⁹⁰ *Tamże*, s. 300.

⁹¹ *Tamże*, s. 299.

⁹² JAN PAWEŁ II, *Chrystus przemienia cierpienie w źródło łaski i życia*, s. 301-303.

⁹³ *Tamże*, s. 301.

Odnosząc się do naukowych i technologicznych postępów w dziedzinie opieki medycznej Jan Paweł II stwierdził, że przyczyniają się do poprawy opieki nad ludźmi chorymi. Jednak zabiegi terapeutyczne, wszelkie eksperymenty i przeszczepy muszą być prowadzone z zachowaniem zasady, że „nie można usprawiedliwić zabicia jednej osoby ludzkiej, aby uratować inną”. W końcowej fazie życia, w terapii paliatywnej, należy unikać leczenia za wszelką cenę. Nigdy jednak nie można zaniechać terapii albo stosować takich środków, które „z samej swej natury lub wedle intencji działającej osoby mają spowodować śmierć”⁹⁴.

W orędziu na XII Światowy Dzień Chorego papież podkreślił wartość życia jako Bożego daru a zarazem bronił wartości rodziny jako kolebki rodzącego się życia⁹⁵. Poruszając problemy związane z inżynierią genetyczną stwierdził, że nikt nie może rościć sobie prawa do niszczenia ludzkiego życia ani do manipulowania nim. W nawiązaniu do miejsca jego obchodów – Lourdes – wskazał na Maryję jako Matkę, która swoim dzieciom wyjednuje zdrowie ducha i ciała. Także wtedy, gdy chorzy nie otrzymują uzdrowienia ciała mogą uzyskać inny dar, „nawrócenie serca, źródło pokoju i wewnętrznej radości”. Ten dar czynni ich apostołami Chrystusowego krzyża, znaku nadziei nawet w chwilach najtrudniejszych i najbardziej dotkliwych prób⁹⁶.

Jan Paweł II dowoływał się do swego Listu apostolskiego *Salvifici doloris*, że cierpienie jest „częścią doczesnego doświadczenia człowieka, który musi nauczyć się je akceptować i przezwyciężyć”. Jest to możliwe tylko mocą Chrystusowego krzyża. Ludzkie cierpienie zjednoczone z cierpieniem Chrystusa staje się środkiem zbawienia (por. Kol 1,24) i bramą wprowadzającą w tajemnicę odkupieńczego cierpienia Chrystusa⁹⁷. Dla wierzących w Chrystusa choroba i śmierć pozostając częścią ziemskiej egzystencji nabierają nowego znaczenia. Śmierć ciała pokonana przez śmierć Chrystusa (por. Rz 6,4) jest koniecznym etapem drogi ku pełni nieśmiertelnego życia⁹⁸.

Odnosząc się do inżynierii genetycznej napisał, że oznacza ona niezwykle możliwości współczesnej nauki oddziaływania na same źródła życia. Wszelki autentyczny postęp w tej dziedzinie można popierać, jeśli nauka zawsze będzie szanować „prawa i godność człowieka od chwili jego poczęcia”⁹⁹.

⁹⁴ *Tamże*, s. 302.

⁹⁵ JAN PAWEŁ II, *Niepokalanie poczęta nadzieją dla chorych*. Orędzie na XII Światowy Dzień Chorego 2004 (1X II 2003), DZ IV, s. 304-306.

⁹⁶ *Tamże*, s. 305.

⁹⁷ *Tamże*.

⁹⁸ *Tamże*, s. 306.

⁹⁹ *Tamże*.

Zasadniczą treść swego orędzia na XIII Światowy Dzień Chorego Jan Paweł II poświęcił chorobie AIDS, która dokonuje wielkiego wyniszczenia w Afryce i jej zapobiegania¹⁰⁰. Celem tego Światowego Dnia Chorego było „pobudzenie do refleksji nad pojęciem zdrowia w swym najpełniejszym znaczeniu wskazującym również na sytuację, w której człowiek żyje w harmonii z sobą samym oraz otaczającym go światem. Taka jest tradycja kulturowa Afryki¹⁰¹.”

Zakończenie

Doroczne Światowe Dni Chorego dają wszystkim możliwość lepszego zrozumienia znaczenia duszpasterstwa służby zdrowia. W czasach sekularyzmu nie docenia się tej dziedziny. „Uważa się, że o losie człowieka decydują inne sfery życia. W czasie choroby jawi się potrzeba odpowiedzi na ostateczne pytania dotyczące życia człowieka: pytania o sens bólu, cierpienia i śmierci, pojmowanej nie tylko jako zagadka, którą trudno jest rozwiązać, ale jako tajemnica, w której Chrystus przyjmuje do siebie nasze życie, otwierając je na nowe i ostateczne narodziny do życia, które już nigdy nie będzie miało kresu”¹⁰².

W rzeczywistości istota ludzka nie pragnie jedynie dobrego samopoczucia fizycznego lub duchowego, lecz „zbawienia”, które wyraża się w pełniej harmonii z Bogiem, samym sobą oraz ludzkością. Do tego celu dochodzi się jedynie przez tajemnicę męki, śmierci i zmartwychwstania Chrystusa¹⁰³.

* * *

STRESZCZENIE

Autor omawia działania Jana Pawła II związane z ustanowionym przez niego Światowym Dniem Chorego, wyznaczone przez niego cele i miejsca głównych obchodów tego dnia, którymi były znane na poszczególnych kontynentach sanktuaria maryjne. Na każdy Światowy Dzień Chorego papież kierował do wiernych Kościoła specjalne orędzie. W drugiej części artykułu autor dokonał ogólnego omówienia głównych treści poszczególnych orędzi.

---

¹⁰⁰ JAN PAWEŁ II, *Chrystus nadzieją dla Afryki*, s. 307-310.

¹⁰¹ *Tamże*, s. 307.

¹⁰² *Tamże*, s. 309.

¹⁰³ *Tamże*.

SUMMARY

World Day of the Sick in the Universal Church during the pontificate of John Paul II

The author discusses John Paul II's activities related to the World Day of the Sick, which he established, designated by him the goals and places of the main celebration of this day, which were the Marian shrines known on each continent. For each World Day of the Sick, the Pope addressed a special message to the faithful of the Church. In the second part of the article, the author made a general discussion of the main content of each message.

BIBLIOGRAFIA

- 10 najpopularniejszych miejsc pielgrzymkowych na świecie*. Pobrano z: <https://podroze.onet.pl/ciekawe/10-najpopularniejszych-miejsc-pielgrzymkowych-na-swiecie/vcgf8hb> [20.11.2024].
- Adamczyk, D. (2018). Sens ludzkiego cierpienia: uczestnictwo z nadzieją – w świetle dokumentu Jana Pawła II „Salvifici Doloris”. *Colloquia Theologica Ottoniana*, nr 2, 7-22.
- Bazylika Matki Bożej Dobrego Zdrowia w Vailankanni*. Pobrano z: <https://sanktuaria.maps24.eu/item/sanktuarium-matki-bozej-dobrego-zdrowia-w-vailankanni/> [20.10.2024].
- Bazylika Matki Bożej Królowej Pokoju w Jamusukro*. Pobrano z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Bazylika_Matki_Bo%C5%BCej_Kr%C3%B3lowej_Pokoju_w_Jamusukro [25.11.2024].
- Bazylika Niepokalanego Poczęcia w Waszyngtonie*. Pobrano z: <https://sanktuaria.maps24.eu/item/bazylika-niepokalanego-poczecia/> [19.11.2024].
- Bednarz, M. (1983). Znaczenie sanktuarium w Piśmie Świętym. *Tarnowskie Studia Teologiczne* 9, 25-36.
- Chmiel, J. (1984). Rozwój pojęcia sanktuarium. *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 37, 200-208.
- Chomik, W.S. (1995). Teologiczna nobilitacja cierpienia w „Salvifici Dolori” Jana Pawła II. *Quaestiones Selectae*, nr 2, 10-21.
- Decyk, J. (1988). Chrześcijański wymiar choroby i cierpienia. W: W. Piwowarski, W. Zdaniewicz (red.), *Rytuał religijny w rodzinie (70-78)*. Warszawa-Poznań: Pallottinum.

- Galarowicz, J. (2014). *Zrozumieć człowieka cierpiącego*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Greshake, G. (2008). *Dlaczego Bóg pozwala nam cierpieć?* tłum. M. Szczepaniak. Kielce: Wydawnictwo „Jedność”.
- Hanc, W. (2001). Cierpienie – wielki temat ludzki i chrześcijański. *Ateneum Kapałńskie* 137, 203-205.
- Jackowski, A. (1998). *Pielgrzymowanie*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie.
- Jan Paweł II (1984). List apostolski *Salvifici doloris* (18.02.1984).
- Jan Paweł II (1994). *Tertio millennio adveniente* (10.11.1994).
- Jan Paweł II (1995). Encyklika *Evangelium vitae* (25.03.1995).
- Jan Paweł II (1999). Sens pielgrzymowania do sanktuariów (25 VI 1999). *L'Osservatore Romano* 20, nr 11, 23-24.
- Jan Paweł II (2007). Aby mieli życie i mieli je w obfitości. Orędzie na X Światowy Dzień Chorego 2002 (6 VIII 2001). W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (298-300). Kraków: Wydawnictwo M.
- JAN PAWEŁ II (2007). Chrystus nadzieją dla Afryki. Orędzie na XIII Światowy Dzień Chorego 2005 (8 VIII 2004). W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (307-310). Kraków: Wydawnictwo M.
- Jan Paweł II (2007). Chrystus przemienia cierpienie w źródło łaski i życia. Orędzie na XI Światowy Dzień Chorego 2003 (2 II 2003). W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (301-303). Kraków: Wydawnictwo M.
- Jan Paweł II (2007). *Chrześcijański sens ludzkiego cierpienia*. Orędzie na II Światowy Dzień Chorego 1994 (8 XII 1993). W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (264-267). Kraków: Wydawnictwo M.
- Jan Paweł II (2007). Kontemplujemy wierny przykład Jezusa – Boskiego Samarytania. Orędzie na VIII Światowy Dzień Chorego 2000 (6 VIII 1999). W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (287-293). Kraków: Wydawnictwo M.
- Jan Paweł II (2007). List ustanawiający obchody Światowego Dnia Chorego (13 V 1992). W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (259-260). Kraków: Wydawnictwo M.

- Jan Paweł II (2007). Maryja prowadzi do stóp krzyża. Orędzie na V Światowy Dzień Chorego 1997 (18 X 1996). W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (275-277). Kraków: Wydawnictwo M.
- Jan Paweł II (2007). Maryja uzdrowienie chorych. Orędzie na IV Światowy Dzień Chorego 1996 (11 XI 1995). W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (271-274). Kraków: Wydawnictwo M.
- Jan Paweł II (2007). Miłość do cierpiących miarą poziomu cywilizacji. Orędzie na I Światowy Dzień Chorego 1993 (21 X 1992). W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (261-263). Kraków: Wydawnictwo M.
- Jan Paweł II (2007). Nadzieja nadaje cierpieniu nowy sens. Orędzie na VI Światowy Dzień Chorego 1998 (29 VI 1997). W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (278-282). Kraków: Wydawnictwo M.
- Jan Paweł II (2007). Nasza cywilizacja jest chora na szerzący się egoizm. Orędzie na III Światowy Dzień Chorego 1995 (21 XI 1994). W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (268-270). Kraków: Wydawnictwo M.
- Jan Paweł II (2007). Nowa ewangelizacja a godność człowieka cierpiącego. Orędzie na IX Światowy Dzień Chorego 2001 (22 VIII 2000). W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (294-297). Kraków: Wydawnictwo M.
- Jan Paweł II (2007). Orędzia na Światowy Dzień Chorego. W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (dalej: DZ IV), (259-310). Kraków: Wydawnictwo M.
- Jan Paweł II (2007). Zrzucić swą troskę na Pana a on cię podtrzyma. Orędzie na VII Światowy Dzień Chorego 1999 (8 XII 1998). W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (283-286). Kraków: Wydawnictwo M.
- Jan Paweł II (2007). Niepokalanie poczęta nadzieją dla chorych. Orędzie na XII Światowy Dzień Chorego 2004 (1 XII 2003). W: Tenże, *Dzieła zebrane*, t. IV. *Konstytucje apostolskie, listy „motu proprio” i bulle, orędzia na światowe dni* (304-306). Kraków: Wydawnictwo M.

- Jankowski, S. (2001). Zbawczy charakter cierpienia w świetle tekstów biblijnych. *Ateneum Kapłańskie* 137, 206-226.
- Krakowiak, Cz. (1992). Sens cierpienia i śmierci w świetle liturgii sakramentu namaszczenia chorych i Wiatyku. W: A.J. Nowak (red.), *Cierpienie i śmierć*. (Homo meditans XIII), (85-97). Lublin: TN KUL.
- Krakowiak, Cz. (2016). *Sanktuaria i pielgrzymki. Teologia. Liturgia i pobożność ludowa*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Krakowiak, Cz. (2024). *Jana Pawła II spotkania z chorymi i ludźmi w podeszłym wieku*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Krzyżak, I. (2014). Pielgrzymki w dokumentach i liturgii Kościoła. *Teologia i Człowiek* 28, 117-133.
- Kulczycki, A. (1971). *Psychologiczne problemy człowieka chorego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Nalaskowski, J. (1988). Sanktuarium Maryjne. *Ateneum Kapłańskie* 80, 97-112.
- Nowak, A.J. (red.), (1992). *Cierpienie i śmierć*. (Homo meditans XIII). Lublin: TN KUL.
- Osińska, K. (1980). *Twórcza obecność chorych*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Ostrowski, M. (2015). Teologia sanktuariów – świętych miejsc pielgrzymkowych. *Roczniki Teologiczne* 62, 83-95.
- Poznaj Guadalupe*. Pobrano z: <https://guadalupe.pl/poznaj-guadalupe/> [22.11.2024].
- Ryczan, K. (1981). Sanktuaria pielgrzymkowe. *Collectanea Theologica* 51, 139-141.
- Ryn, Z. (1988). *Cierpienie ma tysiąc twarzy. Jan Paweł II i chorzy*. Kraków: Wydawnictwo „Znak”.
- Sanktuarium Matki Bożej Królowej Libanu w Harisa*. Pobrano z: <https://sanktuaria.maps24.eu/item/sanktuarium-matki-bozej-krolowej-libanu-w-harisa/> [23.11.2024].
- Sanktuarium Matki Bożej w Lourdes*. Pobrano z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Sanktuarium_Matki_Bo%C5%BCej_w_Lourdes [22.11.2024].
- Sanktuarium Santa Casa w Loreto, Bazylika Matki Bożej Loretańskiej*. Pobrano z: <https://sanktuaria.maps24.eu/item/sanktuarium-santa-casa-loreto-bazylika-mb-loretanskiej/> [19.11.2024].
- Syczewski, T. (2004). Sanktuarium miejscem celebracji kultycznych według Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. *Liturgia Sacra* 10, nr 1, 67-74.